

СУЧАСНИЙ СВІТОВИЙ РИНОК ТОРГІВЛІ ЗБРОЄЮ ТА ЙОГО КОРЕЛЯЦІЯ З РЕЙТИНГОМ МИРОЛЮБСТВА КРАЇН СВІТУ

Афанасьєв Олег Євгенович

*Україна, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
olafn_dp@mail.ru*

Торгівля зброєю є широко визнаним чинником міжнародних відносин. Будучи одним з аспектів зовнішньої діяльності держави, ця сфера завжди привертала підвищену увагу світового співтовариства, потенційних конкурентів і покупців, експертів-політологів, підприємців і приватних осіб. Частина експорту озброєнь і послуг військового призначення у світовому експорті, за різними оцінками, становить від 1,5 до 2%. Тільки за останні 10 років, згідно з даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (SIPRI), через світовий ринок озброєння та військової техніки пройшло продукції на загальну суму 296 млрд. дол. [1]. Світовий ринок зброї, запасного майна до озброєння, сервісних послуг військового призначення, досить ємний. Офіційний обсяг ринку, ґрунтуючись на офіційних звітах продавців зброї перед ООН, обчислюється величиною 20-30 млн. дол. США [5]. У пресі називають і неофіційні обсяги ринку в межах 38–45 млн. дол. США [6]. Цим видом діяльності займаються близько 50 країн-експортерів і 120 імпортерів. При цьому слід зазначити, що лівова частка світового ринку торгівлі зброєю (РТЗ) концентрується в руках вузького кола експортерів і покупців. Так, на 10 основних країн-експортерів припадає близько 90% усіх продаж, а на 30 основних країн-імпортерів – близько 85% закупівель озброєння і військової техніки у світі (табл. 1).

Політичні наміри й позиції країн на світовому РТЗ доповнюються й чисто меркантильними міркуваннями: торгівля зброєю – справа досить прибуткова, а її постачання всупереч заборонам, дає ще більший зиск. Внаслідок цього існують легальний «білий» ринок озброєнь, «орний» – нелегальний, та ринок «сірої» торгівлі, коли офіційних міжнародних заборон не існує, але країна-експортер з певних міркувань не бажає здійснювати торговельні операції за прозорою схемою «поставщик – кінцевий користувач» або декларувати їх на державному рівні.

Актуальність суспільно-географічних досліджень світового РТЗ зумовлена тим, що останніми роками на ньому відбуваються значні зміни, змінюється його роль та місце в світовій економіці, а також тим, що сьогодні РТЗ за своєю прибутковістю поступається лише ринку енергоносіїв (нафти та газу).

Важливим чинником формування й розвитку світового РТЗ є військово-промисловий комплекс (ВПК), тому як він є безпосереднім виробником та постачальником зброї. Вперше цей термін запропонував президент США Дунайт Езенгауер [4], щоби охарактеризувати союз військових установ, урядових структур і промислових корпорацій, пов'язаних з обороною промисловістю. Сучасний світовий ВПК являє собою специфічне об'єднання монополій та підприємств, що виробляють воєнну продукцію, представни-

ків збройних сил, частини державно-адміністративного апарату, певного прошарку інтелігенції, профспілкових керівників, деяких представників засобів масової інформації, котре склалося в цілому ряді країн і відверто або таємно виступає за необхідність гонки озброєнь, проти загального і повного роззброєння. ВПК трактується як могутня система підприємств, що роблять бойову техніку, озброєння і боеприпаси.

Табл.1. Десять країн-лідерів за обсягами експорту й імпорту озброєнь за період 2002 – 2006 рр. (сумарно у млн. \$ США), за [1, 3].

Ранг	Країни – експортери	млн. \$	Країни – імпортери	млн. \$
1	США	53443	Тайвань	13936
2	Росія	14628	Саудівська Аравія	9231
3	Франція	11731	Туреччина	6461
4	Велика Британія	7343	Південна Корея	6011
5	Німеччина	6085	Єгипет	4741
6	Нідерланди	2239	Індія	4637
7	Китай	2212	Японія	4343
8	Україна	2048	Греція	4091
9	Італія	1965	Китай	3994
10	Канада	1095	ОАЕ	3268

Світовий РТЗ має свої характерні риси постачання складних видів техніки, що вимагає встановлення між продавцем та покупцем тривалих відносин, які не припиняються й після поставки виробів у зв'язку з монтажем, налагодженням та введенням в експлуатації, а також технічним обслуговуванням у процесі експлуатації (навчання персоналу тощо).

Провідна роль держави у війсьній сфері вносить специфіку в механізм ціноутворення. В цьому секторі світової торгівлі існує жорстка монопольна система – єдиним споживачем виступає держава. Йде боротьба за весь ринок певного товару, або конкуренція відсутня зовсім, тому ціни тут монополістичні. Вони зростають при скороченні попиту. Вартість виробів постійно підвищується.

Результатом сукупного військового попиту та сукупної військової пропозиції є створення та підтримка воєнної могутності держави. Необхідність її самозахисту та існування була і залишається першопричиною виробництва зброї у великих розмірах. Значний вплив на цей ринок має науково-технічний прогрес, який створює, з одного боку, нові воєнні потреби, а з іншого – нові можливості їх задоволення.

Нині світовий РТЗ практично поділений між США та європейськими країнами (Велика Британія, Франція, ФРН та ін.), Росією, Китаєм. Але з'являються й нові військово-промислові держави – Ізраїль, Індія, Тайвань, Туреччина, Бразилія, Аргентина, Іран. Власні проекти окремих бойових засобів і незначне виробництво налагодили Єгипет, Респ. Корея, Пакистан. Найбільш активними у пошуках постачальників зброї є країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, в якому формується новий геополітичний баланс сил. Але він виявився в певній мірі замороженим в результаті фінансово-економічної кризи, хоча базові передумови активізації імпорту країнами

зберігаються (наприклад, зростання військової могутності Китаю, що вимагає повністю замінити застаріле озброєння протягом двох-трьох років).

З метою утримання свого сектору на РТЗ, окремі країни об'єднуються в торгові спілки. Так, наприклад, країни СНД утворили «Союз військового співробітництва», головною метою якого є співробітництво в розробках нових видів озброєння. В свою чергу, представники урядів шести провідних країн Західної Європи – Великої Британії, Франції, ФРН, Італії, Іспанії та Швеції, досягли взаєморозуміння в питаннях необхідності об'єднання зусиль для повної ліквідації конкуренції на ринках озброєнь і реструктуризації існуючих військових програм, і утворили «Єдину європейську оборонну ініціативу» (EOI). Особливості розподілу військово-політичних сил в глобальному масштабі досить нерівні, на них впливають різні військово-політичні блоки країн – саме вони, на думку багатьох військових та політичних оглядачів, диктують сьогоденні правила війни та миру.

У червні 2009 р. фахівцями Центру миру й досліджень конфліктів Сіднейського університету був опублікований «Рейтинг миролюбства країн світу» («Глобальний індекс миролюбства», Global Peace Index) [2]. Цей «Рейтинг» розглядається як відповідна точка для глобального проекту «Перспективи людства», метою якого є виявлення взаємозв'язку миру й стійкого розвитку на планеті. Дослідження охоплює 144 країни. Рейтинг складений на основі близько 30 критеріїв, серед яких – наявність й масштаби внутрішніх й міжнародних конфліктів, у які залучена країна; рівень стабільності й безпеки усередині даної країни; рівень мілітаризації держави – розміри військового бюджету стосовно національного валового внутрішнього продукту, кількість військовослужбовців на 100 тис. населення тощо.

У результаті, у першу десятку найбільш мирних держав увійшли: Нова Зеландія, Данія, Норвегія, Ісландія, Австрія, Швеція, Японія, Канада, Фінляндія, Словенія. У десятку самих «немиролюбних» увійшли Ірак (останнє, 144-те місце), Афганістан, Сомалі, Ізраїль, Судан, Д.Р. Конго, Чад, Пакистан, Росія, Зімбабве і Грузія. 83-тю позицію обійняли США, 82-гу – Україна. Коефіцієнт рангової кореляції між значенням рейтингу за індексом миролюбства й місцем країни на світовому РТЗ (експорт-імпорт), показав значенні $R_r = 0,73$, а це дозволяє зробити висновки про те, що найбільші експортери та імпортери на ринку озброєння і є «найнемиролюбнішими», тому як зброя їм потрібна не тільки для продажу або для покращення військової оборони, але й для вирішення певних своїх геополітичних, військових задач.

1. *Stockholm International Peace Research Institute: SIPRI Yearbook 2009* (Електронний ресурс: <http://www.sipri.org/>). 2. *Vision of Humanity: Global Peace Index* (Електронний ресурс: <http://www.visionofhumanity.org/gpi/home.php>). 3. Боров В. Оборонно-промислова політика // *Стратегії розвитку України*. – 2002. – № 9. – С.545-548. 4. Дудка Р.В., Дюнуу Р.Е. *Всемирная история воин. Кн. 4: 1925–1997 гг.* – М.-С-Пб., 1998. 5. Журавлев А. *Мировой рынок оружия // Зарубежное военное обозрение*. – 1995. – № 9. – С.12-13. 6. Калашников М.С. *Влияние географии военного производства // Вестник Московского университета: Серия 5 – География*. – 1984. – №4. – С.34-41.

НАДРУКОВАНО:

Афанасьєв О.Є. **Сучасний світовий ринок торгівлі зброєю та його кореляція з рейтингом миролюбства країн світу** // Молоді науковці – географічній науці: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Я.Б. Олійника. – К.: Сталь, 2009. – Вип.V. – С. 10–12.